

Fakultetsopponenten sammanfattar

GÖSTA W. BERGLUND

Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet

Elisabet Jernström – Lärande under samma hatt: En lärandeteori genererad ur multimetodiska studier av mästare, gesäller och lärlingar. (Luleå: Luleå tekniska universitet, Centrum för forskning i lärande, 2000)

*Stråken Du ärvt, men i boden vid porten
stod ett annat, dyrare arv.
Vida berömd var den verkstad i orten
där din fader skötte sin svarv.
När hans fot blev tung,
gav du, stark och ung,
liv åt hjulets tröttnande varv.*

Så skriver skalden Erik Axel Karlfeldt i en strof av dikten »En gammal rocksvarvare». När den gamle spinnrockssvarvaren, mästaren, inte orkar längre, får sonen, lärlingen, ta över och blir med tiden själv mästare. »Mästare du vart, en konstnär i det lilla, en vars verktyg aldrig for vill», står det i nästa strof. Hur hade sonen lärt sig yrket? Ja, det är om den sortens lärande, mästare-lärling-lärande, som Elisabet Jernströms avhandling handlar, och avhandlingen kommer just när vi från Studentlitteratur får Klaus Nielsen och Steinar Kvaales kända antologi *Mesterlære: Læring som social praksis* (Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag, 1999) i svensk översättning, där det bland annat betonas att den här aktuella typen av lärande är sparsamt undersökt och att forskning efterlyses.

Disputationen ägde rum i mitten av juni 2000. Elisabet Jernström övervägde från början flera olika hantverksyrken att studera, bland annat smedens, skorstenSfejarens, spettekaksbagarens, charkuteristens, men så kom hon att tänka på disputation och doktorshatt – hon var ju antagen till forskarutbildning. Det blev hattmakarens. Med tanke på de datainsamlingsmetoder som kom till användning i Jernströms studier – bl a intervjuer, video- och fotoobservationer, deltagande observation – får man väl så här i efterhand säga att det var tur att hon inte valde skorstensfejaren.

I sin bakgrundsteckning för Jernström ett resonemang om begreppen praktiskt och teoretiskt kunnande och andra begrepp som formell versus informell kunskap, förtrogenhetskunskap, kunskap i handling, och vidare om begreppet tyst kunskap, kunskap som ej kan beskrivas med ord och som man, enligt många, kan hitta just i situationer, där mästare och lärlingar agerar. Jernström beskriver också lärlingutbildning i ett historiskt perspektiv och även nutida lärlingutbildning och inte minst då med referens till Nielsen och Kvaales ovan nämnda bok. Man får också i bakgrundsavsnittet veta något om tidigare aktuell forskning, bland annat att vi enligt vissa forskare bör förstå lärandeprocessen i den informella lärandesituation det här är fråga om som ett lärande genom observation och imitation, och Jernström refererar också till forskare som menar att överföring av traditioner också omfattar moment andra än imitation. Slutligen framhåller hon, med referens både till nationella och internationella forskare, att det finns ett tydligt forskningsbehov när det gäller lärlingars lärandeprocess till mästare och argumenterar för att det faktiskt finns ett stigande intresse för problemområdet.

Avhandlingsarbetets syfte är, framhåller Jernström, att beskriva, förstå och i viss mån förklara hur lärandet går till i lärandesituationer där mästare, gesäller och lärlingar agerar, i en kontext där hattar tillverkas, genom att generera en lärandeteori. Siktet är alltså från början inställt på ett induktivt arbetssätt.

Avhandlingen rymmer också ett avsnitt Jernström kallar teoretisk grund, som hon inleder med att påpeka, att hon antar att det finns en verklighet om vilken det är möjligt att söka kunskap och i den meningen är hon realist, och vidare framhåller hon att den ontologiska och epistemologiska grund som finns i den kritiska realismen lett henne till den multimetodiska forskningsansats, som hon utvecklar längre fram i arbetet. Jernström för sedan ett resonemang om begreppet lärande, hennes centrala studieobjekt, och menar att triaden »teaching-studying-learning» kommer nära hennes begrepp lärande. Till och med gamla klassiker som Comenius, Pestalozzi och Fröbel har påverkat Jernström i hennes tänkande liksom Bertrand Russel som gjorde skillnad mellan kunskap genom beskrivning och kunskap genom bekantskap.

Det studieobjekt som står i fokus är alltså lärandet, och detta väljer hon att studera (i) genom att observera hur och vad informanterna gör, när de agerar (och informanterna, i förundersökning och huvudundersökning, är mästare, gesäller och lärlingar i ett hattmakeri), (ii) genom att lyssna på vad och hur de agerande uttrycker sig om vad och hur de lär sig samt (iii) genom att själv gå in i processen och göra erfarenheter och upplevelser. Och tillämpade datainsamlingsmetoder blir i stort sett hela den arsenal av metoder som brukar rekommenderas för den här typen av forskningsansats, dvs, som inledningsvis antydde, intervju, video- och fotoobservation, dold, moderat och fullt deltagande observation, självobservation samt fältanteckningar, dagbok, månadsjournal och sk stimulerat återberättande.

Resultaten redovisar Jernström under rubrikerna (i) lärandesituationen i hattmakeriet, (ii) aktörernas lärande över tid och (iii) generella teoretiska

begrepp, och det är under den senare rubriken Jernström beskriver de nya begrepp hon genererat och som bildar stommen i den lärandeteori, som är avhandlingsarbetets slutprodukt. De sex begreppen är: (i) *lärandelära*; aktörernas syn på hur lärandet går till, (ii) *bekantgörandelära*; aktörernas syn på hur bekantgörandet går till och de strategier som aktörerna i undersökningen använder för att göra någon annan bekant med ett lärandeinhåll, (iii) *kontrast*; aktören kan till exempel uttrycka sig om en aktivitet att den är rolig och i samma eller nästa sekund att han eller hon saknar lust, (iv) *balans*; det gäller att i aktiviteten skapa balans mellan kroppen, verktyget och materialet, (v) *mêtis* (lånat från den grekiska mytologien); en viss typ av intelligens, klokhet, ett sätt att känna till och ha insikt i, ett sätt att vara bekant med och kunna, tyst kunskap, och slutligen (vi) *teoretisk konstruktion*; en tankebild som inte är synlig för någon annan än lärlingen själv.

Enligt Jernströms resonemang bidrar aktörernas *lärandelära* och *bekantgörandelära* till förvärvandet av *mêtis*, som i sin tur bidrar till byggandet av den *teoretiska konstruktionen*. Processen kännetecknas av *balans* och *kontrast*. Med sitt forskningsbidrag har nu Jernström satt ord på den tysta kunskapen, som brukar känneteckna praktiskt lärande. Praktiska kunskaper kräver teoretisk förmåga, hävdar Jernström, och hon har med sin forskning och sitt eget arbete hos hattmakaren – hon tillverkade bland annat en egen cylinderhatt – definierat en rad förmågor, egenskaper och strategier, som behövs i praktiskt lärande.

De teoretiska avsnitten i avhandlingens början skulle ha vunnit på en stramare ram, och vissa begrepp kunde ha använts med större stringens. Sökningen av tidigare aktuell forskning kunde nog ha gjorts mera systematisk, och växlarna Jernström drar i diskussionen av sina resultat är måhända en aning för höga. Ibland kan man också tycka att hon famnar över alltför mycket. Allt detta förtar emellertid inte det positiva intrycket av Jernströms avhandling. Det är ett stort och gediget arbete hon redovisar, och hon visar prov på en uthållighet av sällan skådat slag.

Arbetet med datainsamlingen är imponerande, likaså analysen av det mycket omfattande datamaterialet. Jernström antyder i samband med sitt analysarbete att hon inspirerats av Grounded-Theory-metoden. I sin senaste bok framhåller Barney Glaser att av den person som skall genomföra en forskningsuppgift av detta slag krävs bland annat följande två förmågor: förmågan att handskas med oreda, kaos och förmågan att konceptualisera data. Jernström har med sitt arbete visat prov på båda dessa förmågor. Vi har fått ett fint bidrag inom ett problemområde som i hög utsträckning är utforskat. Slutligen ett litet tillägg. Maken till eleganta figurer har jag nog aldrig tidigare sett i en doktorsavhandling i pedagogik, och lika elegant är den CD ROM-skiva, som finns infogad till avhandlingens och där man får ta del av »livet» i hattmakeriet.

CHRISTER FRITZELL

Pedagogiska institutionen, Växjö universitet

Klas Roth – Democracy, Education and Citizenship: Towards a theory on the education of deliberative democratic citizens. (Stockholm: HLS Förlag, 2001)

I Klas Roths avhandling *Democracy, Education and Citizenship: Towards a theory on the education of deliberative democratic citizens* står ett utomordentligt centralt och viktigt ämne för pedagogiken i fokus, nämligen frågan om demokratins principiella och praktiska innebörder i en allmän medborgarskola. Demokratifrågorna har blivit allt mer uppmärksammade i svensk pedagogik under senare tid, men det hindrar inte att behovet av teoretiserande studier är stort och påträngande. Det är inte minst viktigt att innebörden av demokrati som grundläggande värdeorientering i pedagogisk verksamhet lyfts fram för kritisk begreppslig bestämning. Att detta nu sker i Klas Roths avhandling är alltså högst berömligt. I sin uppläggning aktualiserar också avhandlingen ett antal principiellt viktiga frågor om pedagogikforskningens villkor, som jag också vill ta tillfället i akt att beröra i denna sammanfattning.

Författaren anger som sitt övergripande syfte att föreslå idéer avseende en teori om utbildning av deliberativt demokratiska medborgare. Dessa åsyftade idéer eller denna teori kallar han Eddemcit – en sammandragning av Education, democracy, citizen. Eddemcit avses omfatta följande; (i) en idealbild av demokrati i kommunikativa och diskursiva termer, (ii) en sammanhållen bild av en autonom medborgare, (iii) två villkor för deliberation i termer av möjlighet och frihet, (iv) ett centralt värde i medveten social och kulturell mediering, (v) demokratiska principer som heuristiska verktyg, samt (vi) en förståelse av deliberativ demokrati i termer av intersubjektivitet, processer och det bättre argumentet. Det handlar alltså här inte om formell demokrati av typ elevråd, neutral faktaförmedling om parlamentarismen, att främja medborgerliga dygder som tolerans och empati och så vidare, utan om de djupare aspekter av demokratin som nu också diskuteras allt mer i svensk pedagogik, nämligen de kvalificerade samtal som kommit att betecknas som deliberativa med den allmänna innebörden av öppet resonemang om för och emot, konstruktiv överläggning, argumentation.

I praktiskt avseende är Klas Roth intresserad av barns och ungdomars möjligheter till deliberation i skolan, och att testa i vilken utsträckning de kan ses som delibererande medborgare. Han ställer sig den övergripande frågan hur det är teoretiskt möjligt att utbilda sådana medborgare i ett multikulturellt samhälle som det svenska. Han konstaterar att det finns en del som talar för att elevernas egna erfarenheter inte alltid tas tillvara i den svenska grundsko-

lan, och att deras rätt till deliberativt utbyte i frågor om medborgarskap inte tillgodoses. Likaså ifrågasätts om den »gemensamma värdegrund» och »fasta kunskapsbas» som läroplanen talar om faktiskt föreligger, och om det egentligen är önskvärt att försöka upprätthålla en sådan i ett demokratiskt mångkulturellt samhälle. I stället argumenteras för rätten till deliberativ demokrati i skolan, och utifrån begreppet deliberativt medborgarskap tecknas så en bild av en autonom medborgare utifrån barns och ungdomars rätt att deliberativt behandla olika frågor kring medborgarskap i våra skolor.

Tre olika teorier, eller perspektiv, eller »idealuppfattningar» om demokrati beskrivs i avhandlingen utifrån frågan om vilka »regulativa villkor» dessa idealuppfattningar uppställer. Perspektiven är följande: Robert Dahls »procedurala» demokratisyn, John Rawls »politiska» demokratisyn och Jurgen Habermas »moraliska» demokratisyn. Vidare ställs frågan om vilka »kritiska utmaningar» som kan ställas emot dessa idealuppfattningar, och här redovisas ytterligare tre perspektiv; James Tullys »wittgensteininspirerade» kritik av Habermas, Joseph Schumpeters »meritokratiska» synsätt och Alasdair MacIntyres »etiska» perspektiv. Ur sina resonemang drar Klas Roth slutsatsen att Habermas är den bland de granskade som kan föreslå ett starkt alternativ, när det gäller att förstå den kommunikativa komplexiteten i mångkulturella samhällen och att testa hur långt det språkliga handlandet orienteras mot förståelse och legitimering av normer, värden och kunskap.

Från ett diskursimmanent perspektiv kunde man här efterlysa tydligare motiveringar till vilka teorier och referenser till dessa som väljs. Man kan ju undra om dessa perspektiv i någon mening är »heltäckande» och rent av varandra uteslutande, och i så fall i vilken dimension. Är de över huvud taget paradigmiskt kommensurabla eller internt relaterade och i så fall hur? Det kunde likaså vara väsentligt att reflektera över om just dessa synsätt, eller »talesätt», är särskilt intressanta ur specifikt pedagogiska perspektiv. Tydliga och väl genomarbetade argument och motiv för de olika valen av teoretiska och filosofiska perspektiv blir här inte bara önskvärda i största allmänhet. Det är ju nämligen så att från diskursiv och deliberativ utgångspunkt är detta att se som är helt avgörande för om läsaren ska nå en någorlunda likvärdig förståelse av texten som författaren själv. Grundperspektiven kan då få tyngd genom att meningsfullt samförstånd föreligger i och med att man begriper varför någonting sägs.

Den relativa bristen på explicita motiveringar hindrar inte att jag för min del anser att urvalet av författare och källor är utomordentligt intressant, och det är också mycket värdefullt att dessa perspektiv diskuteras inom pedagogiken. Likaså är det utmärkt med det internationella perspektiv som finns som en självklarhet genom texten, något som knappast kan sägas om alla avhandlingar i svensk pedagogik.

Ett annat förhållande som är värt att uppmärksamma här, mot bakgrund av att det fortfarande är ganska ovanligt bland pedagogikavhandlingar, är att denna alltså är uttalat teoretisk. Detta kan ge anledning till en fundering om vilken innebörd som egentligen ska läggas in i ett teoretiskt syfte. En väsentlig distinktion kan ju knytas till frågan om författaren använder teoretiska underlag för analys av speciella texter som sådana eller för analys av »problem i

verkligheten», och därmed om forskningens frågor riktas till begreppen eller mot konkreta problem. Frågan blir alltså om man bör betrakta en analys som teoretisk i det fall den enbart sammanställer och analyserar olika begreppssystem utan direkta hänsyn till att dessa avses representera eller rekonstruera verkliga förhållanden.

Klas Roths avhandling kan ge grund för en reflektion om forskningens, och teoribildningens, verklighetsanknytning. Vi anses till exempel av många befinna oss i en situation då samhällsutvecklingen rusar iväg med allt snabbare förändringar, också på skolområdet. Vi har under senare tid fått se en vridning mot allt mer av uttalad marknadsanpassning, ekonomism och allmän nyliberalism också på skolans område. Hur står detta mot demokratin? Vilka förändringar ska man som pedagog egentligen uppfatta som bra och önskvärda, och vilka som konsekvenser av helt andra intressen än pedagogiska? Och hur ska vi uppfatta det förhållandet, att samtidigt som den så kallade utvecklingen rusar iväg, kan pedagogikforskningen ägnas åt uttalat normativa och preskriptiva analyser av hur det skulle kunna vara i stället. Hur anknyter egentligen ett teoretiskt syfte till behovet av att försöka förklara den faktiska situationen och utvecklingen av något, för att därpå kunna ange idéer om hur något annorlunda ska kunna främjas?

I detta fall uppkommer en anknytande principiell fråga, genom att avhandlingens teoretiska syfte förenas med ett normativt avseende innebörden av deliberativ demokrati i det pedagogiska sammanhanget. Om det är så att teorin ska tolkas helt normativt, med utgångspunkt i olika »idealbilder», kan man också fråga sig vilka kriterier som ska utnyttjas för att bedöma vad som är en bra teori. Att många tycker det låter bra? Effektivitet i måluppnående på denna teoris grund? Men hur ska då målen som sådana legitimeras? Vad är »bra mål» för demokrati? Vilka instanser fastställer detta? Hur kan en normativ teori falsifieras? Klas Roths avhandling ger alltså många nyttiga infallsvinklar till funderingar om frågor som dessa.

En påtaglig utgångspunkt i avhandlingen är vilka villkor som kan uppställas för den deliberativa demokratin. Med hjälp av Amy Gutmann granskas de liberala frihets- och möjlighetsbegreppen, och det slås fast att barn och ungdomar bör vara fria och ha möjlighet att deliberativt behandla olika frågor och problem med avseende på medborgarskap såväl som olika pedagogiska kärnfrågor. Särskilt beaktas innebörden av den deliberativa demokratin i relation till mångkulturell utbildning, och ett antal olika argument för och perspektiv på deliberativ demokrati inom ramen för sådan utbildning beaktas. I fråga om fristående skolor hävdas (något motsägelsefullt enligt min bedömning, se D-principen nedan) att dessa inte behöver leda till inskränkningar i den deliberativa demokratin, och beträffande fostran till särskilda medborgerliga dygder hävdas att grundskolan alltför snävt söker föreskriva viss värdegrund. Utifrån vad som kallas »turistperspektivet» framhålls att det inte är tillräckligt att lära om andra kulturer, utan att det krävs en kritisk granskning av kulturell olikhet. Beträffande frågan om hur långt man bör gå när det gäller att främja likhet respektive skillnad mellan människor poängteras värdet av att uppmärksamma avgörande olikheter mellan utbildningsmiljöer. Och när det så gäller det diskursetiska närmandet går författaren närmare in på frågan

om hur långt skolning och beslutsfattande kan uppfattas som något intersubjektivt, motiverat av kraften i det bättre argumentet, i en deliberativ process. Habermas kommunikationsteori lyfts här åter fram, också i förhållande till en egen idé om vad kritisk pedagogik kan innebära.

Denne Habermas figurerar ju numera i var och varannan pedagogisk text, vilket kan upplevas lite dubbelt av den som sysslat med kritisk teori och socialfilosofi under lite längre tid. Tidsbundenheten i teoretiska perspektiv och växlingar i popularitet kan ibland ge anledning till en undran om vilken namngiven teoretiker det egentligen är som är inne vid olika tider. För tio år sedan var det inte längre inopportunt att med Habermas förutsätta samhällsvetenskapens bundenhet till olika kunskapsintressen, för fem år sen var tiden mogen för breda referenser till kommunikationsteorin och idag är det diskurs-etiken som är aktuell.

Enligt min uppfattning är det här en närmast hyperliberal Habermas vi får lära känna, en interaktionistisk Habermas och kanske rent av en socialvoluntaristisk Habermas. Det är i vart fall svårt att se skymten av den kritisk-teoretiske H, den systemteoretiske H eller den strukturalistiske H. Och eftersom forskningsfrågan gäller demokratin, ett fenomen och ett begrepp som man väl gärna kopplar till samhälle och samhällsanalys, kan man åtminstone undra lite över varför Klas Roth inte alls använder sig av den sammansatta karaktären hos den samhällsteoretiske Habermas. Den aktuella fokuseringen på den ena sidan av en dubbelsidig problematik ger, som jag ser det, en analys av demokratin i en ganska snäv livsvärldskontext. Att den deliberativa demokratin, som Klas Roth själv hävdar, har sina inskränkningar i till exempel svensk skola, kunde annars vara värt en del systemanknutna tolkningsförsök, inte minst som den preskriptiva slutsatsen här blir att den deliberativa demokratin ska föras in i läroplanen. Detta innebär vad jag förstår just att frågan ska hänföras till den representativa demokratin och de aktuella villkoren inom det politiska systemet.

Avslutningsvis i avhandlingen blir det dags att mer koncentrerat föra samman analysen av utbildning av deliberativt demokratiska medborgare. Infallsvinkeln tas alltså i Habermas diskursetik med dess universalitetsprincip. Därmed kommer avhandlingen in på den filosofiskt kanske knepigaste frågan inom ramen för dess eget perspektiv på Habermas. U-principen kan ses som en parallell till det kategoriska imperativet i Kants moralfilosofi, men uttalar sig i stället om de intersubjektiva och kulturella förutsättningarna för moralisk och normativ giltighet. Till U-principen, med dess anspråk på universalitet, kopplar Habermas en annan princip, den så kallade D-principen avseende diskursiv validitet i särskilda kontexter. I anslutning till vissa andra tolkningar av vad Habermas kan mena med sin universalitetsprincip kommer Klas Roth till slutsatsen att denna princip är »redundant». Detta är ett minst sagt djärvt påstående, och frågan är vad som i så fall blir kvar av den speciella diskursteorin. Men vad jag förstår så vill Klas Roth åtminstone ha kvar D-principen, och därmed ges viss grund för ståndpunkten, att möjligheten att uppnå rättvis opartiskhet kring moraliska frågor, genom att så många berörda som möjligt kan delta fritt och självständigt i den aktuella diskursen, är en grundläggande aspekt av den deliberativa demokratin.

En alltid lika intressant fråga är hur en pedagogikavhandling egentligen återspeglar ämnets disciplinära intressen. Här kan man till exempel notera att inga av de grundläggande källorna är hämtade från pedagogiken, utan snarare från statsvetenskap, politisk teori och rätts- och moralfilosofi. Inte ens när resonemangen uttryckligen gäller skola och undervisning är de pedagogiska hänvisningarna vare sig omfattande eller påtagligt systematiska. Och framför allt, om man ser på de substantiella frågorna i avhandlingen, uppkommer spännande möjligheter till disciplinärt ifrågasättande. Med avhandlingens perspektiv förefaller det mig som om demokrati väsentligen blir en fråga om sådant som bland annat rättvisa beslut, individuella hänsynstaganden i överläggningar, frihet i ställningstaganden, autonomi, och man kan ju trots allt fråga sig om detta avser just pedagogiska grundfrågor.

Det är givetvis viktiga aspekter, också i utbildningssammanhang, och likaså är det ju väsentligt att utbildningsfrågor blir föremål för forskning från en mängd olika disciplinära utgångspunkter, som till exempel statsvetenskap och rättsfilosofi. Men därav följer inte att sådan forskning fokuserar pedagogiska frågor och därmed kan ge bidrag till koncentrerad disciplinär diskurs. Pedagogiken handlar ju inte primärt om överläggningar och beslutsfattande, utan om kunskap och lärande, bildning och kulturell integration. Här ligger, som jag ser det, en dynamisk infallsvinkel till analys i det fall man önskar tillämpa Habermas kommunikations- och diskursteori i pedagogiska sammanhang. Sammanfattningsvis: genom engagerande utgångspunkter och utan att väja för komplexa frågeställningar ger Klas Roths avhandling underlag för många reflektioner, samtidigt som den pekar framåt mot centrala forskningsuppgifter att gå vidare med.

STURE BRÄNDSTRÖM

Musikhögskolan i Piteå, Luleå tekniska universitet

Steffan Lind – Lärares professionaliseringssträvanden vid skolutveckling. Handlingsalternativen stängning och allians. (Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, 2000)

I Steffan Linds doktorsavhandling studeras skolutveckling från ett för dagens svenska pedagogik mer ovanligt perspektiv. Lärares strävanden efter höjning av kompetens och status betraktas i ljuset av professionaliseringsforskning. Avhandlingens syfte är att studera hur lärarnas bemödanden kan tolkas och förstås i termer av handlingsalternativen *stängning* och *allians*. Stängning avser i webersk mening yrkesgruppers monopolisering av möjligheter och

allians ses i nywebweberiansk anda som ett öppningsalternativ i syfte att stärka den egna gruppens position.

Det empiriska materialet består av följande tre delstudier:

- Vertikal handledning, 1986–87
- Öjebyprojektet, 1991–93
- Puffi (Pedagogisk utvecklingsverksamhet för finsktalande elever i den svenska grundskolan), 1994–95.

Projektet Vertikal handledning rörde vårdlärare och vårdstuderande från gymnasiet och högskolan. Under sin praktiktjänstgöring blev varje vårdlärare, gymnasie- såväl som högskolelärare, placerade på en viss avdelning för att handleda samtliga studerande, oberoende av vilken skolform de studerande tillhörde. Utvärderingen visade inte helt oväntat att båda kategorierna vårdlärare var positiva till att slippa åka runt på så många olika avdelningar. Det som är intressant ur avhandlingens teoretiska perspektiv är att högskolans lärare var negativa medan gymnasielärarna hade en positiv inställning till vertikal handledning. Detta resultat tolkas i termer av att gymnasielärarna sökte allians men stängdes ute av högskolelärarna. Gymnasielärarna hade både ökad kompetens och status att vinna på en allians medan vertikal handledning kom att hota de möjligheter och privilegier som högskolelärarna erhållit vid högskolereformen.

Öjebyprojektet var ett försök att låta sex- och sjuåringar gå i samma klass tillsammans med personal från både skola och barnomsorg. Syftet var att utveckla samverkansformer mellan skola, förskola, fritidshem genom att nyttja olika yrkesgruppers kompetenser. I och med riksdagsbeslutet om flexibel skolstart uppstod ett nytt territorium och en konkurrenssituation och det var utifrån avhandlingens syfte intressant att se hur lärarna handlade i termer av stängning och allians. Resultatet visade att en majoritet tog ställning för allians. Ett undantag utgjorde vissa förskollärare på orten som såg övervägande nackdelar med att ingå allians och därmed uppge territoriet sexåringar. De förordade det företrädesvis horisontella stängningsalternativet *demarkation*. En av Linds slutsatser är att allianser även kan vara horisontella. Vidare menar han att professionalisering kan inriktas mot höjning av gruppens kompetens såväl som status. Strävan efter allians kan alltså sägas bestå av både kompetensmotiv och auktoritets- och legitimitetsmotiv.

Puffi står alltså för »Pedagogisk utvecklingsverksamhet för finsktalande elever i den svenska grundskolan». Bakom denna satsning låg intentionen att höja kvalitén i hemspråksundervisningen i finska samt att förstärka tvåspråkighetsmålet som redan hemspråksreformen hade introducerat. När hemspråksverksamheten startade i början av 1960-talet var lärarna i finska utsatta för kraftfull stängning. Svenska lärare strävade efter att bibehålla sin etablerade kontroll över ämnena. Den aktuella forskningsfrågan var hur lärarna i finska utifrån sin subordinerade position skulle agera. Hemspråklärarna uppgav att de haft låg status i början av sin bana men att de efter Puffi i stort sett hade samma status som andra lärare. Statushöjningen förklaras bero på Puffi samt den legitimitet som erhållits genom statsmakternas mål om aktiv två-

språkighet. Det är enligt Lind dessa yttre förutsättningar snarare än vällyckade allianser som lett till förhöjd status och kompetens för hemspråklärarna i finska.

I slutet av avhandlingen konstateras att lärarna i de tre redovisade projekten strävade både efter att höja sin status och sin kompetens. Lärarna betraktade i Linds analyser positionen som avgörande för möjligheterna till kompetensutveckling. Resultaten visar sammantaget hur stängning och allians kan tillämpas för att bibehålla eller förbättra den egna gruppens position. Samtidigt konstateras att lärarnas framgångar i de tre delstudierna varit tämligen blygsamma och att de yttre rådande förutsättningarna haft stor inverkan på utfallet.

Kompetens eller status som drivkraft

Förutom de ovan beskrivna empiriska inslagen har avhandlingen fylliga och välskrivna litteraturgenomgångar. De teoretiska avsnitten störs dock av något ålderstigna referenser. Till dels kan detta förklaras av att de olika professions-teoretiska perspektiven har haft olika guldåldrar och att viss litteratur är hämtad från exempelvis Parsons 1950-tal. En annan delförklaring skulle kunna vara att det rör sig om uppdragsforskning som omarbetats och sammanställts till en doktorsavhandling. Det äldsta projektet genomfördes 1986–87. Samtidigt skiner den utsträckta tillkomsttiden igenom som en positiv kvalité, det är ett genomarbetat, välstrukturerat och moget opus som Lind här presenterar. Akribin är oklanderlig, bra vetenskapligt språk och en eloge skall ges för omsorgsfullt genomförda och redovisade urvalsförfaranden; föredömlig medvetenhet i denna viktiga men alltför ofta försummade fråga.

Ett vetenskapligt problem som Lind tycks vara medveten om men ej lyckats lösa fullt ut, är att han har en tendens att sammanblanda nivåer. Det sägs exempelvis på sidan 79 att individer är analysnivå i den andra och tredje delstudien, vilket talar mot att de teoretiska redskapen är genomgående sociologiska. Intentionen har förmodligen varit att i de tre delstudierna ge en bred bild av de undersökta fenomenen, men Lind hade kunnat göra det enklare för sig genom att i högre grad lägga tyngden på någon av nivåerna. Genom att vara vag på denna punkt blir avhandlingens identitet oklar och läsningen försvåras i vissa fall. Samtidigt kan man inte låta bli att känna respekt för den intellektuella brottningen med nivåproblematiken. Det finns en energi och djärvhets i detta som har potential och skall räknas honom tillgodo.

En grundfråga som genomsyrar avhandlingen, är om de undersökta lärarna i första hand är ute efter förhöjd kompetens eller status. Denna fråga är kopplad till och har mycket gemensamt med ovannämnda nivåproblematik. På många håll i texten ställs frågan om lärarna anser att kompetens eller status kommer i första hand. Detta är som jag ser det långt ifrån oproblematiskt, vilket tydligare borde ha skrivits ut. Kan det inte vara så att kompetens är vad lärarna helst talar om, medan statusfrågor i högre grad befinner sig på en strukturell nivå som synliggörs i forskarens tolkningar? Det är i många sammanhang inte »comme il faut» att tala om att man sukter efter status eller

är ute efter att hindra andra individer eller grupper att höja sin status. Allra helst i en intervjusituation kan jag mycket väl tänka mig att tyngdpunkten läggs på de egna kompetenshöjande ambitionerna. Gymnasielärarna i den första studien talar till exempel om att den vertikala handledningen gav dem nya insikter och visioner.

Liknande resonemang kan föras om de två huvudbegreppen *stängning* och *allians*. I exempelvis den tredje delstudien Puffi ger intervjuerna inget stöd för att lärarna skulle ha sökt någon uppåtriktad allians. I stället hänvisar hemspråklärarna till externa faktorer som statliga beslut. Återigen är statusfrågor inget som lärare talar om och allians bör framför allt betraktas som ett forskningsredskap som möjliggör läsning mellan raderna.

Den tredje delstudien har dessutom ett grundläggande problem i och med att kontrahenterna inte finns med i bilden, det vill säga de grundskollärare i svenska som tidigare stängt ute hemskollärarna. Professionalisering måste betraktas reciprokt för att ge mening. Det är alltid minst två parter inblandade och utslaget måste studeras som en relation. Att de finska lärarna lyckade höja sin status så markant kan endast förklaras i ljuset av att de svenska lärarna också öppnade delar av sitt territorium.

Avslutande kommentar

Vissa av de ovan anförda svagheterna kan möjligen böttna i författarens osäkerhet om vilken typ av forskning det är frågan om. Tolkningarna är genomgående försiktiga och ett tydligare perspektivval hade varit en styrka. Antingen kunde Lind på ett klarare vis förankrat arbetet på individnivå och därmed också haft lättare att motivera kompetensmotivets primat. En alternativ lösning hade varit att anlägga ett i högre grad kritiskt samhällsvetenskapligt perspektiv och då hade kanske status- och kampmotivet fått ett större utrymme. Då en sammanfattning av det här aktuella slaget icke är platsen att alltför mycket uppehålla sig om vad som kunde gjorts inom ett annat paradigm, avslutar jag med att lyfta fram ytterligare några av arbetets förtjänster. Lind gör i sin avhandling ett beläst intryck och uppvisar goda insikter inom området lärarforskning. Här lämnas ett väsentligt bidrag till den vetenskapliga pedagogiken och då avhandlingen dessutom har stark relevans för pedagogisk praxis borde den vara intressant läsning även för lärare och lärarstudenter.